

STANJE OBRAZOVANJA O OKOLIŠU I ODRŽIVOM RAZVOJU U BOSNI I HERCEGOVINI

THE STATE OF EDUCATION ON ENVIRONMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Doc. dr. Šefket Goletić
Mašinski fakultet, Univerzitet u Zenici
Bosna i Hercegovina
E-Mail: goletic@mf.unze.ba

REZIME

U ovom radu su izneseni rezultati istraživanja zastupljenosti obrazovanja o okolišu i održivom razvoju u osnovnim i srednjim školama u Sarajevskom, Tuzlanskom i Srednjobosanskom kantonu, te Zvorničkoj regiji, koje realizovano 2006. godine u okviru EU CARDS projekta jačanja svijesti o zaštiti okoliša. Istraživanjem je konstatovano da ovo obrazovanje nije zadovoljavajuće i da ga treba unaprijediti i uvesti u sve oblike i aktivnosti obrazovnog sistema u cilju jačanja ekološke svijesti i izgradnje pozitivnog odnosa prema okolišu.

Bosna i Hercegovina je dužna da u postojeći obrazovni sistem implementira obrazovanje o okolišu i održivom razvoju, sukladno UN Strategiji obrazovanja za održivi razvoj donesenoj na sastanku ministara za okoliš i obrazovanje u Ženevi 25.02.2005. godine i mnogim međunarodnim pravnim dokumentima.

Ključne riječi: obrazovanje, okoliš, održivi razvoj, ekologija, ekološka svijest i kultura.

ABSTRACT

In this work the results were outlined of the research on rate of education on environment and sustainable development in elementary and high schools in Sarajevo, Tuzla and Middle Bosnia Canton, then in the Zvornik region, which was realised in the year 2006 in the framework of EU CARDS project of strengthening the consciousness about the environment protection. A conclusion was made by the research that such an education is not sufficient and that it is necessary to advance it and to introduce it in all the activities of education system, aiming to strengthen the ecological consciousness and to built a positive relation toward the environment.

Bosnia and Herzegovina is obligated to implement the education on environment and sustainable development, in accord with UN Strategy of the Education for Sustainable Development brought on the meeting of Ministers for Environment and Education in Geneva on February 25, 2006, and confirmed by many international legal documents.

Key words: education, environment, sustainable development, ecological consciousness and culture

1. UVOD

Današnje čovječanstvo susreće se sa velikim ekološkim problemima, kao što su: globalne klimatske promjene, smanjenje ozonskog sloja u stratosferi, zagađivanje vode i zraka,

nestašica pitke vode, degradacija i destrukcija tla, deforestacija, sve veća produkcija otpada i njegovo neadekvatno zbrinjavanje, neracionalna potrošnja prirodnih resursa itd. Mnogi eksperti za okoliš smatraju da posljedice mogu biti nesagledive ako se negativni i destruktivni uticaji na okoliš ne ograniče i ako se ne budu kontrolisali. Zato se kao temeljni zadatak nameće obuzdavanje razarajućih strasti u okolišu i sprečavanje dalje destrukcije okoliša. Rješenje okolinskih problema nalazi se u čovjeku i njegovoj svijesti i odgovornosti.

U vremenu globalne ekološke krize obrazovanje i odgoj za zaštitu okoliša se postavlja kao najvažniji zadatak, jer najneposrednije utiče na stvaranje ekološke svijesti i ekološkog ponašanja [1, 2].

Za obrazovanje o zaštiti okoliša, od svih međunarodnih skupova, posebnu važnost imaju konferencije u Štokholmu (1972.) i Tbilisiju (1977.), kongres u Moskvi (1987.), konferencije u Rijju (1992.) i Solunu (1997.) na kojoj je naglašeno da je obrazovanje o okolišu i održivom razvoju ključ opstanka i otuda potiče novi naziv ovog obrazovanja - obrazovanje za opstanak. Time se želi istaći važnost ovog obrazovanja za današnje i buduće generacije [3].

Na konferenciji u Johaneshburgu (2002.) međunarodna zajednica je potvrdila svoja opredjeljenja za održivi razvoj i održivo upravljanje prirodnim resursima, a u centru pažnje, kao preduvjet svega, opet je obrazovanje. Naglašena je potreba da se održivi razvoj integriše u obrazovne sisteme na svim nivoima obrazovanja. Posebno je istaknuto da je obrazovanje najbitniji preduvjet za postizanje održivog razvoja.

Evropska ministarstva konferencija u Kijevu (2003.), koja je posvećena zaštiti okoliša, samo je nova potvrda stava da je obrazovanje ključ opstanka, a da se održivo upravljanje prirodnim resursima i okolišem mora integrisati u razvojnu politiku svih evropskih zemalja.

U vremenu globalne ekološke krize, obrazovanje o okolišu i održivom razvoju se postavlja kao najvažniji zadatak, jer najneposrednije utiče na stvaranje ekološke svesti i ponašanja. U tome izuzetnu ulogu imaju obrazovne ustanove [1, 4, 5].

U ovom radu predstavljeni su rezultati istraživanja stanja obrazovanja o okolišu i održivom razvoju u Sarajevskom, Tuzlanskom i Srednjobosanskom kantonu, kao i Zvorničkoj regiji [6].

2. MATERIJAL I METODE RADA

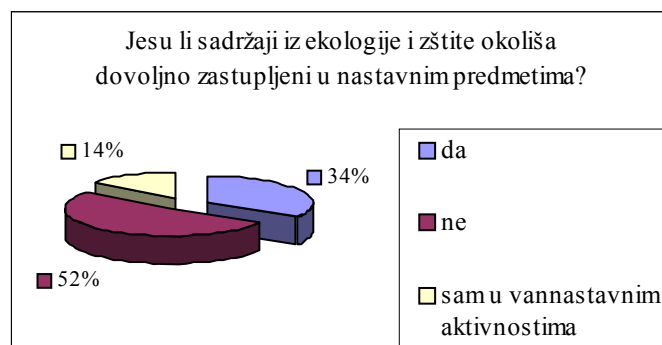
Istraživanja stanja obrazovanja o okolišu i održivom razvoju i zastupljenosti ovih sadržaja u nastavnim planovima i programima, odnosno nastavnim predmetima i aktivnostima realizovana su anketiranjem učenika V-VIII razreda osnovnih škola i I-IV razreda srednjih škola u: Sarajevskom, Tuzlanskom i Srednjobosanskom kantonu, kao i Zvorničkoj regiji. Anketom je obuhvaćeno ukupno 5464 ispitanika (učenika) u dva ciklusa. Dobijeni rezultati su statistički obrađeni i grafički prikazani.

Istraživanja su provedena u okviru realizacije EU CARDS projekta jačanja svijesti o okolišu podržanog od strane Evropske komisije [6].

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Istraživanjem stanja obrazovanja u oblasti ekologije i zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini i zastupljenosti sadržaja iz ovih oblasti u nastavnim planovima i programima, odnosno nastavnim predmetima i aktivnostima konstatovano je slijedeće:

1. Rezultati provedene ankete pokazuju da sadržaji iz ekologije i zaštite okoliša nisu zadovoljavajuće zastupljeni u nastavnim programima i aktivnostima, jer je 52% ispitanika odgovorilo negativno, a 14% da se realizuju samo u vannastavnim aktivnostima.

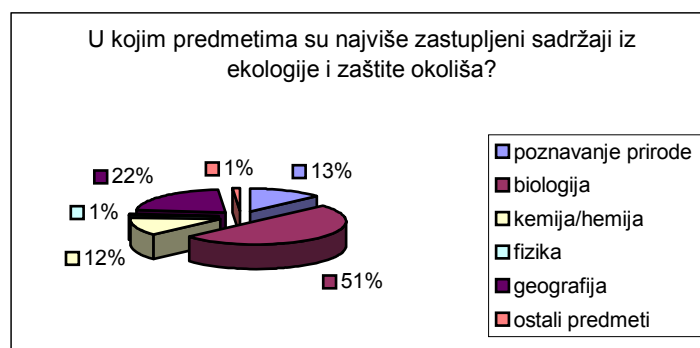
U Izvještaju o jačanju svijesti o zaštiti okoliša urađenom na temelju provedene ankete menadžmenta osmogodišnjih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini konstatovano je da obrazovanje iz ekologije i zaštite okoliša najviše ovisi od nastavnog plana i programa, kao i same zainteresiranosti nastavnika. Sadržaji iz ekologije i zaštite okoliša nisu zastupljeni u zadovoljavajućem obimu u nastavnim planovima i programima, a nastavnici nisu pohađali seminare i radionice u cilju unapređenja obrazovanja učenika u ovoj oblasti [7].

Budući da su naše zdravlje i život direktno ovise od okoliša, možemo reći da bi cjelokupno obrazovanje trebalo biti orijentirano na okoliš. Najvažniji zadatak ovog obrazovanja je podići nivo ekološke svijesti i uvesti ekološko promišljanje i ponašanje u svakodnevni život.

U svrhu postizanja pozitivnih promjena u našem okolišu, najprije moramo početi od izgradnje ekološke svijesti i kulture, što se postiže kroz različite oblike obrazovanja i odgoja o okolišu i održivom razvoju. Obrazovne ustanove imaju glavnu ulogu u obrazovanju o okolišu i održivom razvoju, jer imaju najviše uticaja u prenošenju i oblikovanju znanja. Ovo obrazovanje je jedan od temeljnih uvjeta za zaustavljanje trenda dalje devastacije okoliša i izgradnje skladnog odnosa sa okolišem po principima održivog razvoja. Zbog toga je potrebno dizajnirati kvalitetne nastavne planove i programe, koji će se prvenstveno prožimati kroz osnovne nastavne predmete (biologija, kemija, geografija i sl.) i sve ostale nastavne predmete i sadržaje i to kroz kurikularni pristup [3, 5].

2. Sadržaji iz ekologije i zaštite okoliša najviše se izučavaju u okviru biologije (51%), a potom geografije (22%), poznavanja prirode (13%) i kemije (12%), a najmanje iz fizike. U drugim nastavnim predmetima se sadržaji o okolišu se uglavno i ne izučavaju.

Jaganjac i sar. (2006) su došli do sličnih konstatacija u svom istraživanju vezanom za jačanje svijesti o okolišu u BiH [7].

Tematika koja se najčešće obrađuje iz ekologije i zaštite okoliša obuhvata opću ekologiju, ekološke sisteme, životne sredine, osnove ekologije čovjeka, osnove zagađivanja i zaštite okoliša, globalne promjene itd.

Zastupljenost ekoloških sadržaja u nastavnim programima (predmetima) nije zadovoljavajuća, a morala bi biti veća zbog sve izraženijeg ugrožavanja okoliša, čime se ugrožava i zdravlje ljudi.

Uvođenje informacija o okolišu u različite predmete može biti višestruko korisno. Na primjer, poruka će vjerovatno imati veći učinak ako se predstavi na razne načine i u što više nastavnih predmeta, nego da se prezentuje samo u biologiji. Time se stalno naglašava važnost brige svakog pojedinca o okolišu.

3. Znanje iz područja ekologije i zaštite okoliša, koje se prenosi i stiče u školi, nije dovoljno za razvoj ekološke svijesti i kulture, jer je 56% ispitanika odgovorilo negativno, a 40% je dalo pozitivan odgovor.

Temeljni uvjet za izgradnju ekološke svijesti jeste kvalitetno obrazovanje o okolišu i održivom razvoju. Kada shvatimo ključnu ulogu koja svakome od nas pripada u zaštiti okoliša i izgradnji boljeg svijeta, tu je početak razumijevanja važnosti obrazovanja za okoliš i održivi razvoj. Kao ljudska bića povezani smo sa sistemima višeg reda u svijetu prirode. Svako naše djelovanje odražava se na okoliš i ostala bića u okolišu. Stoga moramo posljedice po okoliš promatrati kroz pojmove jedinstva i zajednice, jer je u okolišu sve uzajamno povezano.

Osnovni elementi ekološke svijesti su ekološko znanje, odnosno znanje o okolišu i održivom razvoju, vrednovanje ekološke situacije i ekološki prihvatljivo ponašanje prema okolišu (Goletić, 2006).

4. U obrazovnim ustanovama se najčešće ne izučavaju okolinski problemi vezani za životnu sredinu u kojoj se nalazi određena škola, što je potvrdilo 50% ispitanika. 35% ispitanika je odgovorilo da izučavaju određene okolinske probleme vezane za područje u kome žive, dok je 15% ispitanika da ih izučavaju samo u vannastavnim aktivnostima.

Izučavanje okolinskih problema karakterističnih za vlastitu životnu sredinu u obrazovnim ustanovama je od posebne važnosti, jer omogućava učenicima, odnosno pojedincima da se

aktivno uključe u razmatranje i rješavanje okolinskih problema. Pozitivne promjene u okolišu se mogu očekivati samo ako svaki pojedinac shvati kompleksnost i posljedice ugrožavanja okoliša i ako preuzme dio odgovornosti za zaštitu okoliša.

5. Većina ispitanika (52%) je istakla da im sadržaji iz ekologije i zaštite okoliša nisu dostupni iz drugih izvora (mediji, časopisi, stručna literatura, seminari itd.) ili ih ova oblast uopće ne interesuje (4%). Ostali su odgovorili da su im medijske informacije iz ove oblasti dostupne (44%).

Informisanje javnosti o okolinskim problemima i aktivnostima nesumnjivo je jedan od najsnažnijih faktora razvoja ekološke svijesti i kulture, te aktivnog uključivanja u rješavanje okolinskih problema. Mediji imaju izuzetnu ulogu u prenošenju informacija i poruka radi čega imaju snažan uticaj na formiranje javnog mnijenja i opće društvene svijesti. Zbog toga se često smatraju "paralelnom školom". Zbog toga medije treba koristiti kao efikasan i značajan proces za sticanje znanja i informisanje o različitim okolinskim pitanjima.

6. Najveći broj učenika nisu članovi ekoloških sekcija i ne učestvuju u vannastavnim aktivnostima u oblasti zaštite okoliša (preko 90%). Najučestalije aktivnosti na ekološkim sekcijama su:

- čišćenje i uređenje školskog dvorišta, te sakupljanje starog papira,
- izrada panoa i plakata sa sadržajima vezanim za okoliš,
- ekološka takmičenja i obilježavanje karakterističnih međunarodnih ekoloških dana,
- organizirano čišćenje grada i uređenje riječnih korita,
- neki ponavljaju nastavno gradivo ili ne rade ništa itd.

Formiranje ekoloških sekcija u obrazovnim ustanovama i unapređenje njihovog rada sa konkretnim sadržajima i aktivnostima značajno utiče na razvoj ekološke svijesti i aktivnije sudjelovanje mladih u rješavanju okolinskih problema u školi i zajednici. U ekološkim sekcijama se učenici osposobljavaju da upotrijebe vlastite inicijative u savladavanju problema vezanih za okoliš. Potiču se aktivnosti koje se izvode izvan učionica i u širem okolišu gdje učenici žive. Aktivnim učešćem i dijalogom, učenici će otkriti suradnički način učenja i životne vještine. Zbog toga je potrebno posvetiti posebnu pažnju formiranju i radu ekoloških sekcija u obrazovnim ustanovama.

7. Istraživanjem je konstatovano da 87% učenika smatra da treba uvesti, unaprijediti i osavremeniti obrazovanje iz oblasti ekologije i zaštite okoliša u školi zbog razvoja ekološke svijesti i kulture. Sadašnje obrazovanje u ovoj oblasti po zastupljenosti i metodologiji nije zadovoljavajuće.

Ispitanici su u odgovorima istakli da ovo obrazovanje treba unaprijediti i osavremeniti u svim obrazovnim oblicima i aktivnostima. Isto tako, istakli su da je potrebno kvalitetno dizajnirati i racionalizirati nastavne planove i programe vezane za ekologiju, odnosno zaštitu okoliša i održivi razvoj. Predložili su uvođenje posebnog predmeta za izučavanje ove problematike pod nazivom Ekologija ili Osnove ekologije ili Ekološka kultura ili Zaštita okoliša i sl. u sve obrazovne oblike.

Osnovni cilj ekološkog obrazovanja jeste da svaki pojedinac shvati sopstvenu zavisnost i odgovornost u odnosu na okoliš i prirodne resurse i da ličnim angažovanjem doprinese zaštiti i očuvanju okoliša i prirodnih resursa (voda, tlo, šume i sl.). Znanje koje se stiče kroz ekološko obrazovanje je izuzetno značajno za shvatanje neophodnosti zaštite okoliša i izgradnje ekološke svijesti i kulture. Zato ekološko obrazovanje treba da postane obavezna komponenta sveobuhvatnog sistema obrazovanja, od predškolskog preko obaveznog i srednjeg do univerzitetskog (Goletić, 2004a; 2006).

Načela obrazovanja o okolišu trebaju biti holistička i sistematska. Temeljno je shvatanje da je čitav svijet povezan i da svaka akcija (uključujući čovjekovu) izaziva reakciju, najčešće sa nepredvidivim posljedicama za okoliš. Na primjer, kada se povećava zagađenje okoliša iz energetskih sistema, neće biti ugrožen samo svijet prirode, nego i ljudsko zdravlje. Ne može se ostati zdravim uz zagađen zrak, vodu, tlo itd. Istovremeno, ono što je dobro za okoliš, obično je dobro i za čovjeka, jer elementi okoliša direktno djeluju na čovjeka.

Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju treba da:

- probudi zanimanje učenika za zaštitu okoliša,
- probudi svijest i razumijevanje za probleme zagađivanja i zaštite okoliša,
- predstavi pozitivne, zdrave i blagonaklone načine života spram okoliša,
- demonstrira važnost svakog pojedinca za zaštitu okoliša i razvije osjećaj lične odgovornosti,
- ojača mlade da učine pozitivnu promjenu u svojim životima prema okolišu itd.

4. ZAKLJUČAK

Istraživanjem stanja obrazovanja o okolišu i održivom razvoju u Bosni i Hercegovini konstatovano je da ovo obrazovanje nije zadovoljavajuće zastupljeno u obrazovnim planovima i programima i zbog toga ne omogućuje sticanje potrebnog znanja i ne doprinosi razvoju ekološke svijesti i kulture. Ovo obrazovanje je potrebno unaprijediti i uvesti u sve obrazovne oblike zbog podizanja nivoa ekološke svijesti, te aktivnog promišljanja i ponašanja pojedinaca u svakodnevnom životu.

Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju je izuzetno značajno za shvatanje neophodnosti zaštite okoliša radi obezbjeđenja ljudskog blagostanja i društvenog napretka. Svaki pojedinac može, pa makar i malim doprinosom, mnogostruko doprinijeti ljepšem, čistijem i zdravijem okolišu.

Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju je složen i dugotrajan proces. Stvarni rezultati se mogu uočiti kroz nekoliko godina, a treba ga provoditi na svim obrazovnim nivoima: od vrtića, preko osmogodišnje i srednje škole do fakulteta.

Bosna i Hercegovina je dužna da u postojeći obrazovni sistem i sve druge vidove formalnog i neformalnog obrazovanja implementira segment obrazovanja o okolišu i održivom razvoju, sukladno UN Strategiji obrazovanja za održivi razvoj donesenoj na sastanku ministara za okoliš i obrazovanje u Ženevi 25.02.2005. godine i mnogim međunarodnim pravnim dokumentima (npr. Međunarodni program obrazovanja i odgoja za zaštitu okoliša, Agenda 21, Rio deklaracija o okolišu i održivom razvoju, Arhuska konvencija, Izjava o obrazovanju za održivi razvoj itd.).

Reforma obrazovanja i prelazak na kurikularni princip definisanja ishoda obrazovanja otvara mogućnost za unapređenje obrazovanja o okolišu i održivom razvoju, koje predstavlja temeljni uvjet za razvoj ekološke svijesti i izgradnje pozitivnog odnosa prema okolišu.

5. LITERATURA

- [1] Cifrić, I. (1993). Ekološka edukacija i moderno društvo. *Socijalna ekologija*, 2 (2): 235-248.
- [2] Stevanović, B., Radović, I. (2003): Suština i značaj ekoloških postavki kao polazišta u vaspitanju i ukupnom obrazovanju – tradicija i perspektive. Zbornik radova: Obrazovanje o životnoj sredini u reformisanoj školi i društvu, Ed. Ecolibri, Beograd, pp 44-54.
- [3] Goletić, Š. (2006): Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju, Priručnik za nastavnike, Fondoko Sarajevo.
- [4] Goletić, Š. (2004a): Principi i ciljevi ekološkog obrazovanja. Didaktički putokazi. Pedagoški zavod i Pedagoški fakultet u Zenici, 31 (10): 53-55.
- [5] Goletić, Š. (2004b): Značaj obrazovanja o okolišu. Zbornik radova, Pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, 2 (2): 87-94.
- [6] Goletić, Š., Vuković, M., Avdić, J., Pejović, T., Omerović, M., Raonić, D. (2006): Unapređenje obrazovanja o okolišu i održivom razvoju u Bosni i Hercegovini, EU CARDS projekt jačanja svijesti o okolišu Evropske komisije & Fondoko Sarajevo.
- [7] Jaganjac, A., Midžić Kurtagić, S., Avdić, J., Radević, M., Pehar, J. (2006): Izvještaj o jačanju svijesti o zaštiti okoliša u Bosni i Hercegovini, EU CARDS projekt jačanja svijesti o okolišu Evropske komisije.

